

Értelmiségi-utánpótlás

Politikai jártasság és végzettség összefüggése a fiatal felnőttek között

Koltói Lilla – Kiss Paszkál

■ A fiatal felnőttkor kiemelt jelentőségű a politikai identitás kialakulásában, ekkor szilárdulnak meg a politikai attitűdök, stabilizálódik a viselkedés, alakul ki a politikai bizalom. Azt, hogy a fiatalok miként vonódnak be a politikába, sok tényező határozza meg. Ezeket a tényezőket jelen elemzésünkben a nemzetközi szakirodalomban is használt politikai jártasság konstrukciójával foglaljuk össze. A politikai jártasság mértéke feltételezésünk szerint nemcsak a családi háttértől, hanem elsősorban az oktatástól, különösen a felsőoktatástól függ. Nagy mintás ifjúsági adatbázis másodelemzésével (Ifjúság2008 25–29 évesek korosztálya) azt találtuk, hogy az iskolai végzettség alap- és középfok között, illetve közép- és felsőfok közötti is jelentős hatással van az észlelt közéleti érdeklődésre, jártasságra. A magasabb végzettségűek aktívabbak, politikai kompetenciájuk mértéke magasabb, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűeké. Többváltozós modellünk azt támasztotta alá, hogy a fiatal felnőttek iskolai végzettsége alapvetően meghatározza a politikai jártasságukat akkor is, ha a szocioökonómiai státus hatását kivonjuk. ■

A demokratikus társadalmak működésének alapja a tájékozott, közéleti kérdésekben többé-kevésbé megalapozott tudással rendelkező választópolgár, aki a politikai választásokon voksával irányt szab a közösség életének. Meghatározott időközönként ő választ ugyanis a versengő politikai erők közül, általános értékpreferenciái, a kormányon vagy ellenzékben mutatott teljesítmény megítélése, a jövőbeli tervekbe, személyekbe, politikai pártokba vetett bizalom alapján. Ezen felül akár közvetlen eszközökkel (lásd népszavazás), akár a közvélemény támogató-kritikus voltán keresztül áttételesen, hatással van folyamatosan is a politikai döntésekre és azok megvalósulására. Elemzésünk kiindulópontja, hogy ezt a tájékozottságot általános indikátorokkal ki tudjuk fejezni, ebben egyéni különbségeket tudunk kimutatni, és mindennek előzményeit és következményeit is vizsgálni tudjuk. A nemzetközi szakirodalomban ezt a tájékozottságot gyakran valamilyen általános kompetenciaként vagy a személy politikai jártasságának kifejeződéseként azonosítják. Bár angolul az „expert” kifejezéssel jelölik az utóbbit a megismerési

folyamatokat előtérbe állító politikai pszichológiai szakirodalomban, ez nem jelenti azt, hogy a speciális (tanácsadói, véleményformáló) szerepben lévő és szakirányú (politológus, közgazdász, jogász, pszichológus) képzettségű politikai szakértőket vizsgálánánk, hanem a hétköznapi emberek közül a politikai kérdésekben való tájékozottság, azokba való bevonódás alapján tesszünk különbséget. Ezért szerencsés a magyarul meghonosodott „politikai jártasság” kifejezés. A szociológiai elemzésekben a figyelő közönség és a tömegközönség határvonalán érhető tetten (Angelusz, 1983) a közvélemény rétegzettségében ez a számunkra különösen is izgalmas különbség, bár nyilván a véleményelittől egészen a politikai underclassig tart.

A felsőoktatás szerepe a politikai jártasság, civil kompetenciák kialakulásában két szempontból is fontos lehet. Egyrészt, több-kevesebb hangsúllyal, de az egyetemek, főiskolák önképzésében és a feljük irányuló társadalmi elvárásokban is megfogalmazódik, hogy ezek a társadalmi elit képzésének helyei. Nem kizárólag a szaktudást sajátítják el bennük a hallgatók, hanem a társadalmi kérdésekben általában is tájékozottabbak, másokra véleményükkel nagyobb hatással lévők lesznek. Korábban talán ennek kulcsfogalma, a társadalmi pozíció felől fogalmazta meg ezt a folyamatot, amikor az értelmiséggé válást, az értelmiségi felelősséget elemezte, ma talán inkább a kognitív tartalmakra és képességekre esik nagyobb hangsúly. A szerep itt kétségtelenül együtt jár bizonyos jól kimutatható egyéni különbségekkel. Másrészt, ha tágitjuk a perspektívánkat, érdekes lehet azt is vizsgálni, hogy az emberi életút számos meghatározója mellett vajon mi a képzés, oktatás szerepe a politikai jártasság, civil kompetenciák kialakulásában. A családnak, társadalmi pozíciónak van-e nagyobb hatása a politikai jártasságra vagy éppen az iskolázottsággal mutat szoros összefüggést?

Politikai jártasság, civil kompetencia és komponensei

Fiske és munkatársai (1990) a politikai jártasságot a tények ismerete mellett jól strukturált, szervezett koncepciók, sémák összességéként határozzák meg. Komponensei: politikai tudás, média, politikai érdeklődés, politikai viselkedés, politikai énkoncepció, oktatás. Goren (2000, 1997) a politikai jártasságot egy olyan képességnek tartja, melynek segítségével a politikai információt az egyén feldolgozza, szervezett politikai tudássá alakítja, melyet a hosszú távú memóriában tárol. Nagy politikai jártassággal rendelkezők kiterjedt tényszerű és asszociatív tudással rendelkeznek, melyet felhasználnak a hosszú távú memóriában tárolt politikai információ és a közvetlen környezettől szerzett információ szervezésében. Szerinte minél többet tud valaki a politikáról, minél jobban képes a politikai információkat integrálni az egyéni politikai vélekedésrendszerébe, annál magasabb szintű a politikai jártassága. A jártasság-interakció hipotézis szerint a politikai jártasság lehetővé teszi, hogy az egyén jobban hagyatkozhasson alapelvekre a politikai preferenciái meghatározásához. Tehát minél nagyobb az egyén jártassága, annál erősebb a kapcsolat az elvei és a politikai témákban elfoglalt álláspontja között. A politikai, civil kompetenciát Janmaat (2011) olyan készségekként határozza meg, amelyekkel a politikáról és társadalomról szerzett tudásunkat alkalmazzuk a közügyek intézésében. Bobek és munkatársai (2009) hat kérdéssel mérik fel a civil kompetenciákat: az egyén mennyire tudja a médiát segítségül hívni véleménye kifejezéséhez, mennyire tud kapcsolatba

lépni kormánytisztviselővel, képviselővel, olvasói levelet írni a helyi lapba, petíciót aláírni, mások előtt véleményt nyilvánítani.

Politikai tudás

A politikai jártasság egyik legfontosabb komponense a politikai tudás. A szakirodalom konszenzust mutat a politikai tudás alapvető pozitív hatásáról a politikai részvételre (Fiske et al., 1990; Zaller, 1990; Jennings, 1996; Moy et al., 2005; Grönlund–Milner, 2006; Elcheroth et al., 2011). Delli Carpini és Keeter (1996) szerint a jó állampolgár legbiztosabb előrejelzője a tudásszintje. Azonban az már nem ennyire egyöntetű, hogy mit értenek alatta, és főleg hogyan mérik a politikai tudást. A politikai tudás mérésére a legtipikusabb eszköz a kormányra és a politikára vonatkozó közvetlen kérdések. Jennings (1996) három típusát különbözteti meg a tényfeltáró kérdéseknek: 1. kormányzás és politika mechanizmusára vonatkozó; 2. aktuális politikai eseményekre és fejleményekre vonatkozó; 3. múltra vonatkozó történelmi kérdések. Delli Carpini és Keeter (1996) kiemeli, hogy mindenkinek szüksége van a „játékszabályok”, a politika jellegének és szereplőinek ismeretére is. Moy és munkatársai (2005) intézményi tudásról (a struktúra és működésének a megértése) és az aktuális események ismeretéről beszélnek. Elcheroth és munkatársai (2011) reflexív megközelítésükben a közös tudás fontosságát hangsúlyozzák a politikai viselkedésben. Grönlund és Milner (2006) kiemeli, az információból akkor lesz tudás, ha az egyén fel tudja dolgozni, ehhez pedig készségekre van szüksége.

Görlund és Milner (2006) kognitív szempontból közelítik meg a politikai tudás fontosságát: az egyén mérlegeli, hogy az adott politikai aktivitás (vagyis a szavazás) milyen költségekkel és előnyökkel jár. Azonban a tudás affektív oldalról is befolyásolja a politikai részvételt; Settle és munkatársai (2011) fiatal felnőttek körében végzett vizsgálatukban azt találták, hogy a nagyobb tudással rendelkezők nagyobb bizalmat mutattak a politikai intézmények iránt, szignifikánsan optimistábbak voltak.

Médiahasználat

A médiahasználat politikai tudást, aktivitást növelő, illetve csökkentő hatásával több vizsgálat is foglalkozik. Esser és de Vreese (2007) a televíziózás mobilizáló, illetve demobilizáló hatására is hoz példaként kutatási eredményeket. A média hatásának vizsgálatakor figyelembe kell venni a médiapiac, ezen belül a hírszolgáltatás átalakulását: a hírszolgáltatók rákényszerültek arra, hogy egyre szórakoztatóbbá tegyék a híreket, ennek következtében megjelentek a „könnyű” hírek (soft news). Ennek a hatásnak is tulajdonítható, hogy hiába nőtt a médiumok elérhetősége, a politikai tudás nem változott; az amerikai társadalom egy kisebb szegmensében megnövekedett a tudás szintje, viszont egyes részeiben csökkent, átlagban nem mutat változást (Iyengar et al., 2009). A politikai tudáskülönbség növekedése a hírfogyasztási szokások megváltozására is visszavezethető. A tematikus csatornák, az internet megjelenésével az egyén tudatosabb hírfogyasztó lett: szándékosan elkerülheti vagy keresheti a politikai tartalmú információkat, vagyis egyre egyenlőtlenebb lesz a politikai tartalmak eloszlása a társadalomban

(Moy et al., 2005; Prior, 2005; Morris–Forgette, 2007). Az, hogy az egyén milyen információkat keres a különböző médiumokban, Jerit (2009) szerint függ a családi szocioökonómiai státustól. A magas szocioökonómiai státusú fiatalok nagyobb tudással rendelkeznek, így könnyebben tudják kiegészíteni, és így értelmezni, a sokszor vázlatos híreket. Másrészt az információkat könnyebben tudják tárolni, feldolgozni, könnyebben tudják a fontos tényeket kiszűrni a szövegből, így növelve a tudásbeli különbséget.

A politikai részvétel

A politikai részvétel a demokrácia egyik alapvető tényezője. Számos kutatás vizsgálta az aktív részvétel meghatározóit, bár abban nincs teljes konszenzus, mit kell politikai részvétel alatt érteni. Sok kutató a szavazásokon való részvételt tekinti aktivitásnak, míg az újabb kutatások más tevékenységeket is a részvételhez sorolnak, pl.: helyi közösségi tevékenységek, önkormányzati ülések látogatása, önkéntes, civil aktivitások, politikai események követése, online aktivitás stb. (Moy et al., 2005; Condor–Gibbson, 2007; Bakker–de Vreese, 2011).

A részvétel definiálása mellett probléma még az aktív és passzív részvétel meghatározása. Leggyakrabban a szavazást, párttagságot, önkormányzati, helyi közösségi tevékenységet, önkéntes és civil tevékenységekben való részvételt tekintik aktívnek (Condor–Gibbson, 2007; Settle et al., 2011). Quintelier (2008) a politikai részvétel szempontjából nem az aktív és passzív résztvevők között talált szignifikáns különbséget, hanem a bármilyen szervezeti tagok (akár online közösség) és azok között, akik nem tagjai semmilyen közösségnek. Eredményei alapján azok a fiatalok a legaktívabbak, akik több szervezetnek a tagjai, még ha csak passzívan is.

Az iskolai végzettség, felsőoktatás, családi SES meghatározó szerepe a politikai jártasságban

A szakirodalom széles körben megegyezik abban, hogy az oktatás növeli a politikai részvételt, szavazási hajlandóságot, állampolgári aktivitást, fokozza a politikai tudást és erősíti a demokratikus attitűdöket (Dee, 2004; Hillygus, 2005; Highton, 2009). A legtöbb empirikus kutatásban az oktatás bizonyult a részvétel legerősebb előrejelzőjének; az egyik leggyakrabban idézett mondat Converse 1972-es megállapítása: „az oktatás mindenütt az univerzális megoldás, a kapcsolat mindig ugyanolyan irányú”. Ugyanilyen gyakran emlegetett a Verba és munkatársai 1995-ös kutatásának értelmezéséből származó megállapítás: az iskolai végzettség az egyetlen, legnagyobb hatású bejósolója a felnőttkori politikai aktivitásnak.

Bár a kutatók nagy része lineárisnak és additívnek tekintette az oktatás és a politikai részvétel kapcsolatát, a szakirodalomban azonban még mindig nincs konszenzus arról, miért és hogyan hat az oktatás a részvételre, az oksági viszony a két tényező között nem tisztázott. Az oktatás és a politikai részvétel nem feltétlenül lineáris kapcsolatát legjobban a Brody-rejtély néven ismert jelenség adja vissza (Hillygus, 2005; Burden, 2009; Berinsky–Lenz, 2010).

A hatvanas évektől kezdve jelenősen nőtt az iskolázottság mértéke társadalmi szinten az USA-ban. Amennyiben azt feltételezzük, hogy az iskolázottság mértékétől függ a választásokon való részvétel, akkor a mai választásokon sokkal nagyobb részvételi aránynak kellene lenni az előző generációkhoz képest, viszont a részvételi arány viszonylag állandó, az iskolázottság mértékével nem nőtt a részvétel.

Az oktatás hatása több területen vizsgálható a politikai jártasság szempontjából. Dee (2004) két fő csatornát azonosított be, melyeken keresztül fokozza az oktatás a politikai részvételt. Egyrészt az oktatás csökkenti a részvétel költségeit, főként mert a megnövekedett kognitív képességek könnyebbé teszik a komplexebb politikai információk feldolgozását, a döntéshozást, a részvétel bürokratikus és technikai akadályainak leküzdését. Másrészt az oktatás a „demokratikus felvilágosodással” növelheti a részvétel észlelt hasznát, kialakíthatja az aktivitás preferenciáját. Hillygus (2005) három hipotézist fogalmazott meg az oktatás és a politikai részvétel kapcsolatának vizsgálatára. 1. Az állampolgári oktatás hipotézise azon alapul, hogy az oktatás biztosítja a részvételhez szükséges készségeket és tudást, így csökkenti a részvétel anyagi és kognitív költségeit. 2. A társas hálózat hipotézise arra helyezi a hangsúlyt, hogy az oktatás az egyén társas hálózati pozícióját javíthatja, vagyis az oktatás társas kiválasztó mechanizmusként működik: a magasabb iskolai végzettségűek nagyobb valószínűséggel kerülnek a politikailag fontos hálózatok központjához közel, míg a kevésbé iskolázottak nagyobb valószínűséggel maradnak a periférián. 3. A politikai meritokrácia hipotézise nem kérdőjelezi meg a pozitív korrelációt az oktatás és a politikai részvétel között, hanem csak az oksági viszonyt vitatja, áloksági kapcsolatnak tartja. A hipotézis szerint az intelligencia áll mindkét tényező háttérben, vagyis az intelligensebb egyének nagyobb valószínűséggel tanulnak tovább, és nagyobb valószínűséggel mutatnak politikai aktivitást. Burden (2009) három főbb területet határozott meg, melyeken keresztül az oktatás kifejti hatását: 1. az oktatás fejleszti a politikai készségeket, növeli a tudást és a kritikai gondolkodást; 2. könnyebb a regisztráció feltételeit teljesíteni (ez csak az USA-ra érvényes); 3. az állampolgári kötelességtudat kialakítása. Burden (2009) vizsgálatában az oktatás hatását a részvételre és a politikai tudásra hasonlította össze, mivel mindkét tényező mögött az oktatás áll. Azt találta, hogy míg az iskolai végzettség és a részvétel kapcsolata dinamikus (a felsőoktatás hatása egyre nagyobb), addig az iskolai végzettség és a politikai tudás kapcsolata statikus. Az eredmények értelmezésében azt valószínűsíti, hogy a tudás szerepe és jellege változott az évtizedek során.

Mint a fentiekből látható, sokszínű az oktatás és részvétel kapcsolatának megközelítése. Berinsky és Lenz (2010) két nagy elméleti irányt határoz meg a kutatásokat elemezve: a tradicionális (az oktatás és a részvétel oksági kapcsolata) és a revizionista nézőpontot (az oktatás és a részvétel között áloksági kapcsolat van) Kam és Palmer (2008) nyomán, akik az oktatás mint ok, illetve az oktatás mint helyettesítő címkét adták a két irányzatnak.

A revizionista nézőponthoz sorolt kutatások jellemzője, hogy megkérdőjelezzik az oktatás közvetlen hatását a politikai részvételre, vagyis azt tartják, hogy az oktatás igazából egyéb változók hatását fedi el, pl.: intelligencia, kognitív képességek, a család szocioökonómiai státusza áll a kapcsolat háttérben, és ezen tényezők már a felsőoktatásba lépés előtt kifejtik hatásukat (Hillygus, 2005; Tenn, 2007; Kam–Palmer, 2008; Higyton, 2009). Kam és Palmer (2008) illesztett mintás vizsgálatában eltűnt az oktatás hatása, amikor az iskolai végzettség kivételével minden egyéb változó megegyezett. Hasonló eredményre jutott Tenn (2007) is, aki szintén illesztett

mintával dolgozott, végzős főiskolásokat hasonlított össze a már végzettekkel. Mindkét vizsgálat esetében korlátként értelmezhető, hogy az iskolai végzettséget abszolút értelemben veszik, nem relatívként. Highton (2009) tanulmányában három változót sorol fel, melyek egyaránt állhatnak a továbbtanulás és a politikai részvétel háttérében. 1. Családi SES: a magasabb szocioökonómiai státuszú szülők nagyobb valószínűséggel alakítják ki a gyerekekben a továbbtanulás intrinzik motivációját, a magas iskolai végzettség értékét, de valószínűsíti, hogy a magas szocioökonómiai státuszú szülők a politikai tudatosság igényét is kialakítják a gyerekeikben. 2. Kognitív képességek: a kognitív képességek hatnak az iskolai végzettségre és a politikai tudatosságra: jobb kognitív képességűeknek magasabb iskolai végzettségük van, nagyobb a politikai tudásuk és tudatosságuk, aktívabbak. 3. A felsőoktatásba lépés előtti politikai aktivitásnak is lehet motivációs hatása mind a politikai tudatosságra, mind a továbbtanulásra.

A SES szerepére több tanulmányban is hivatkoznak Highton mellett (Wolfinger–Rosenstone, 1980; Milligan et al., 2004; Jerit, 2009; Berinsky–Lenz, 2011). Wolfinger és Rosenstone (1980) a SES-t két részre bontotta: jövedelem és iskolai végzettség, és az iskolai végzettség hatását a politikai részvételre sokkal erősebbnek találta, mint a jövedelemét. Jerit (2009) szerint a magas szocioökonómiai státuszú egyének nagyobb tudástárral rendelkeznek, jobban szervezik az információkat, könnyebben tárolják és alakítják át a politikai információkat.

A kognitív képességek felsőoktatást megelőző hatását is számosan hangsúlyozzák (Hillygus, 2005; Highton, 2009; Schoon, 2010; Berinsky–Lenz, 2011). Schoon és munkatársai (2010) longitudinális vizsgálatukban a gyerekkori kognitív képességek, iskolai végzettség, foglalkozás, politikai bizalom, politikai attitűdök kapcsolatát vizsgálták reprezentatív mintán. Eredményeik szerint a 11 éves kori kognitív képességek szignifikáns kapcsolatot mutattak a liberális társadalmi nézetekkel és a politikai bizalommal 33 éves korban. Ezt a kapcsolatot részben mediálta az iskolai végzettség. A jobb kognitív képességekkel rendelkező magasabb iskolai végzettségűek szignifikánsan nyitottabb, toleránsabb és érdeklődőbb felnőttek lettek.

Azonban vannak olyan kutatások, amelyek arra az eredményre jutottak, hogy az oktatás közvetlen hatással bír a politikai részvételre (Dee, 2004; Milligan et al., 2004; Hillygus, 2005). Dee (2004) az iskolai végzettség és a politikai részvétel, politikai attitűdök közvetlen kapcsolataira keresett bizonyítékot kétféle stratégiával: a főiskolák hatását vizsgálta elérhetőségük szempontjából, illetve a serdülők gyermekmunkáról szóló törvény ismeretének tükrében. Eredményei szerint az oktatásnak mind középiskolás szinten, mind a középiskola utáni szinten erős és független hatása volt a politikai részvételre. Hasonló eredményre jutottak Milligan és munkatársai (2004) vizsgálatukban, melyet az USA-ban és Nagy-Britanniában végeztek. Az oktatás hatását két nagy területen számos változóval vizsgálták: aktivitások és attitűdök. Eredményeik azt mutatják, hogy az oktatás erős és közvetlen hatást gyakorol a politikai részvételre akár az aktivitásokat, akár az attitűdöket nézzük mindkét országban. Az aktivitásokon belül azonban a szavazás tekintetében csak az USA-ban lehetett a hatást kimutatni, és az is eltűnt, ha a regisztráció hatását kontrollálták, de a többi aktivitás tekintetében szignifikáns volt az oktatás hatása mindkét mintában. Hillygus (2005) három hipotézise (lásd fent) közül az elsőt, az oktatás hatására vonatkozót, tudta vizsgálati eredményeivel igazolni, bár megjegyzi, hogy valószínűleg komplexebb kapcsolat lehet az oktatás és a politikai részvétel között, mint amit a hipotézisében feltételezett.

Burden (2009) érdekes választ ad a Brody-rejtélyre: nem az aktív politikai részvétel ellen ható változókat tartja kulcsfontosságúnak, hanem az oktatásra, az oktatás hatásának változására koncentrál. Kb. 50 évnyi felmérés adatait elemezve azt találta, hogy a felsőoktatás hatása a részvételre megnövekedett a nyolcvanas évektől kezdve, míg az oktatás hatása a politikai tudásra viszonylag konstans, vagyis egyre nagyobb a különbség a politikailag aktívak és nem aktívak között az iskolai végzettség, az oktatás szempontjából, míg ez a politikai tudásuk szintjéről nem mondható el. A politikai tudás esetében nem lehet az oktatásnak olyan dinamikus hatását kimutatni, mint a részvétel esetében. A felsőoktatás jelentősége az állampolgári értékek átadása szempontjából megnőtt a nyolcvanas években, és a politikailag aktívak és nem aktívak közötti különbség szignifikánsan megnőtt, és ez a különbség a 2000-es évekre is megmaradt.

Delli Carpini és Keeter (1996) szintén kiemeli a felsőoktatás fontosságát a politikai tudás, politikai részvétel szempontjából. Szerintük minden oktatási formának, de leginkább a felsőoktatásnak erős hatása van a politikai tudásra, részvételre azáltal, hogy készségeket fejleszt; olyan orientációkat alakít ki a fiatalokban, melyek segítségével könnyebben értelmezik a politikai világot.

A felsőoktatás jelentőségét taglalja Williams és Filippakou (2010) az új társadalmi elit kialakításában. A felsőoktatás révén olyan bourdieui értelemben kulturális és szimbolikus tőkére tesz szert az egyén, mellyel versenyképes lesz az elitbe kerüléshez.

Vizsgálati módszereink

A vizsgálatunkhoz az Ifjúságkutatás 2008 kutatás adatait használtuk fel. Az Ifjúságkutatás 2008 a rendszerváltás óta a harmadik, 15–29 éves korosztály körében végzett nagy mintás vizsgálat. A négyévenként elvégzett kutatás célja, hogy részletekben gazdag képet kapjunk a társadalmi, gazdasági változások tükrében a fiatal felnőttek életmódjáról, anyagi és kulturális erőforrásairól, értékrendszeréről.

A kérdőív témakörei:

1. Társadalmi mobilitás: család kulturális tőkéje, szülők iskolai végzettsége, foglalkozása
2. Iskolázottság: iskolai végzettség, jelenlegi iskolai helyzet, továbbtanulási tervek
3. Egzisztenciális helyzet: tartós fogyasztási eszközök, jövedelem, gazdálkodás
4. Családi helyzet: együttélés típusai, párkapcsolatok, elköltözés
5. Munkaerő-piaci jellemzők: első munkába állás, jelenlegi és korábbi munkahelyek, munkavállalási tervek
6. Társadalmi közérzet, közéleti attitűdök: társadalmi problémák, intézmények megítélése, politikához való viszony és attitűdök, szervezeti aktivitás; a szülői értékrendhez való viszony
7. Helyi közélet és helyi politika: helyi közélet iránti érdeklődés, részvétel a helyi politikában
8. Ifjúsági szolgálatok: ifjúsági referens, ifjúsági irodák, ifjúsági szervezetek
9. Vallásosság: vallásosság, felekezeti hovatartozás
10. Kulturális fogyasztás: szabadidő, médiafogyasztás, kulturálódási, művelődési szokások

11. Egészség, életmód, szexualitás: egészségi állapot, életmód jellemzői, szexuális szokások, fogamzásgátlás, dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás
12. Sporthoz való viszony: sportolási szokások, sportágak elismertsége, nézettsége
13. Informatikai ismeretek: informatikai ismeretek, számítógép-használati szokások

Az Ifjúság2008 kutatás 8076 fős, a 15–29 éves korosztályt országosan reprezentáló mintán történt. A kutatás mintáját 4 x 2000 fős és 2 x 4000 fős csoportra bontva a négy, illetve a két almintán egymástól részben különböző kérdőívet kérdeztek le. Ezenkívül mind a 8000 fő önkéntes kérdőíven is válaszolt a kérdésekre.

A 2000-2000-es mintákon vizsgált kérdéscsoportok:

- gyermekneveléssel, gyermekvállalással kapcsolatos attitűdök
- állampolgári tudat, a demokratikus intézményrendszerbe vetett bizalom
- a tanulással, illetve a hasznosítható tudással kapcsolatos attitűdök
- infokommunikációs eszközökkel való ellátottság
- médiafogyasztás
- az információs társadalomra vonatkozó kérdések

A 4000-es almintákon vizsgált kérdéscsoportok:

- kulturális fogyasztás
- szabadidős tevékenység

A 8000 főnek átadott önkéntes kérdőíven szereplő kérdéskörök:

- droghasználat
- szexuális szokások
- alkohol és dohányzás
- pártpreferencia
- tiltakozásokon való részvétel

Jelen tanulmányunkban egy másodelemzés eredményeit mutatjuk be, amit a széles körben kérdezett kérdések, kérdéscsoportok utólagos csoportosításával végeztünk. Erről alább részletesen beszámolunk.

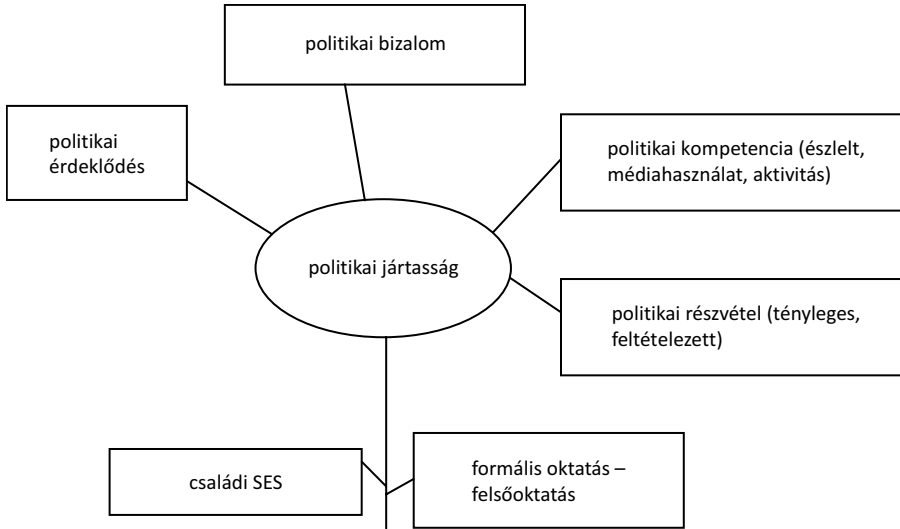
A mi elemzésünk kérdésfeltevésai

Vizsgálatunk célja a politikai jártasságot meghatározó komponensek elemzése az iskolai végzettség tükrében a fiatal felnőttek körében (25–29 év közötti korosztály). Feltételezzük, hogy az oktatás, különösen a felsőoktatás a tényszerű tudás mellett olyan készségeket fejleszt, amelyek nagyban hozzájárulnak a politikai jártasság mértékéhez.

Abból indultunk ki, hogy a politikai jártasságot több komponens határozza meg: politikai érdeklődés, politikai kompetencia, politikai részvétel, politikai bizalom. Ezeket a komponenseket az oktatás (iskolai végzettség), a családi SES befolyásolja.

A politikai érdeklődés és az iskolai végzettség mellett több változót alkottunk meg. A politikai részvételt két változóban vontuk össze: egyrészt a tényleges politikai aktivitásokkal kapcsolatos kérdésekből hoztuk létre egy változót, másrészt a politikai aktivitásokra vonatkozó

1. ábra. A vizsgálat fogalmi modellje

szándékokat tükröző kérdésekből alkottuk meg a másikat, mint feltételezett politikai részvétel változóját. Főkomponens-elemzéssel három változót hoztunk létre: a politikai bizalom, családi SES, állampolgári készségek mutatóit. A politikai bizalom változója a teljes variancia 65,47%-át magyarázza: az első komponens mellett, mely a variancia 43,64%-át magyarázza, kaptunk még két komponenst. A második komponens, mely a kormány és az országgyűlés iránti bizalomra vonatkozik, a variancia 11,52%-át magyarázza, míg a harmadik, mely az Alkotmánybíróságba és a köztársasági elnökebe vetett bizalmat jelenti, a variancia 10,31%-át magyarázza. A SES-mutató megalkotásakor az anya és apa legmagasabb iskolai végzettsége mellett a foglalkozásukat is figyelembe vettük, a változó a teljes variancia 69,748%-át magyarázza. A politikai kompetencia változója a teljes variancia 59,919%-át magyarázza. Két komponens különíthető el: az első, amely a politikai aktivitással kapcsolatos készségekre vonatkozik, a variancia 32,03%-át magyarázza. A második komponens a médiahasználattal kapcsolatos készségeket foglalja magában, a variancia 27,88%-át magyarázza. Az észlelt politikai kompetencia mutatója a kérdezőbiztosok értékeléséből a válaszadóról állt össze.

Eredmények

A 25–29 éves válaszadók általunk használt 2897 fős almintájának 13,1%-a (380 fő) alsó fokú iskolai végzettségű, 61,5%-a (1781 fő) középfokú, 24,7%-a (716 fő) felsőfokú iskolai végzettségű.

A fiatalok politikai érdeklődése a kérdőív alapján inkább alacsonynak mondható: ötfokú skálán 2,3 (szórás: 1,09). 12,2%-uk érdeklődik a politika iránt, míg 54,2%-uk nem érdeklődik a politika iránt.

A kérdőív 11-féle politikai aktivitást mért két szempontból: az egyén részt vett-e már, illetve részt venne-e az adott tevékenységben. A minta nagy része nem vett még részt (75,1%), és nem is venne részt (71,6%) semmilyen politikai akcióban, tevékenységben. 12% egyféle, 6,4% kétféle, 3,1% háromféle politikai aktivitásban vett részt. Az ennél többféle politikai tevékenységben való részvételről a minta nagyon kis százaléka számolt be. A szándékokat tekintve polarizáltabb a kép az egyféle (9,5%) és ötféle (2,2%) aktivitás között, utána hasonlóan alacsony arányt mutattak a válaszok.

A politikai bizalom változóit tekintve elmondható, hogy a válaszadók az Alkotmánybíróságban bíznak leginkább: 71%-uk teljesen vagy inkább bizalommal van a testület iránt. Ezután következik a bíróság 63,4%-kal és a köztársasági elnök 62,2%-kal. A válaszok alapján inkább bíznak, mint nem a helyi polgármesterben (61%), honvédségben (59,8%), a rendőrségben (58,6%). A válaszadók a kormánnyal a legbizalmatlanabbak: 74,9%-uk egyáltalán nem vagy inkább nem bízik benne. Ezután következik az országgyűlés: 69,15%-a a válaszadóknak nem bízik benne. Inkább bizalmatlanok a válaszadók a bankokkal (56,4%) és az egyházakkal szemben is (54,5%).

A politikai kompetencia mutatóját olyan változókból alkottuk meg Bobek és munkatársai alapján (2009), melyek a helyi közügyekben való tájékozódáshoz, aktivitáshoz szükséges készségeket jelentik. A válaszadók nagyon kis része vesz részt rendszeresen a helyi közéletben: 95%-uk még soha nem vett részt ifjúsági önkormányzati ülésen, 85,5%-uk soha nem került közvetlen kapcsolatba helyi politikussal, 85,5% nem szolt még hozzá a közügyekhez internetes fórumokon. A tájékozódást tekintve kedvezőbb a kép: 22,3% rendszeresen, 52,5% alkalmanként beszélget helyi ügyekről a családtagjaival; 18,5% rendszeresen, 48,4% alkalmanként beszélget a barátaival a helyi ügyekről; 22,5% rendszeresen, 39,7% alkalmanként olvassa a helyi újságot, honlapot; 20% rendszeresen, 35,8% alkalmanként nézi a helyi tévét, hallgatja a helyi rádiót.

1. táblázat. Politikai érdeklődés az iskolai végzettség szerint

Végzettség	Átlag	Szórás
alapfokú	1,85	1,007
középfokú	2,27	1,053
felsőfokú	2,61	1,130

Az iskolai végzettség szerinti három csoport átlagainak összehasonlítása szignifikáns különbséget mutatott: a felsőfokú iskolai végzettségűek szignifikánsan nagyobb érdeklődést mutattak, míg az alapfokú iskolai végzettségűek szignifikánsan alacsonyabb érdeklődést mutattak a politika iránt.

A politikai aktivitás mértéke szintén szignifikáns különbséget mutat az iskolai végzettség alapján: a felsőfokú iskolai végzettségűek a legaktívabbak, míg a legalacsonyabb iskolai végzettségűek a legkevésbé aktívak.

2. táblázat. Politikai aktivitás mértéke az iskolai végzettség szerint

Végzettség	Átlag	Szórás
alapfokú	0,25	0,73
középfokú	0,49	1,20
felsőfokú	0,73	1,40

3. táblázat. Feltételezett politikai aktivitás az iskolai végzettség szerint

Végzettség	Átlag	Szórás
alapfokú	0,43	1,25
középfokú	0,79	1,70
felsőfokú	1,16	2,10

Nagyobb különbséget mutatnak az iskolai végzettség szerinti csoportok, amikor a politikai aktivitási szándékaikat hasonlítottuk össze. A felsőfokú iskolai végzettségűek szignifikánsan többször vennének részt adott politikai aktivitásokban, míg az alapfokú iskolai végzettségűek legkevesebbszer vennének részt ezekben.

A politikai kompetencia aktivitásfaktora vonatkozásában szignifikáns, de nem túl erős a különbség a csoportok között: a magasabb iskolai végzettség nagyobb politikai aktivitással jár együtt. Markánsabb különbség mutatkozott a politikai aktivitás médiahasználati faktora esetében.

Észlelt politikai kompetencia tekintetében szignifikánsan különbözik a három csoport: a felsőfokú iskolai végzettségűek szignifikánsan nagyobb kompetenciaszintet mutatnak, míg az alapfokú végzettségűek szignifikánsan a legalacsonyabbat.

A politikai bizalom három faktora közül egyik esetében sem volt szignifikáns különbség a három különböző iskolai végzettségű csoport között.

Az iskolai végzettség és a szocioökonómiai státusz együttes hatását feltételező politikai-jártasság-modellünket GLM multivariate eljárással ellenőriztük. Érdekes eredményre jutottunk: a családi SES várt magyarázó ereje csekélynek mutatkozott, nagyon kis mértékben magyarázza a társadalmi-gazdasági (családi) pozíció a politikai jártasság komponenseiben jelentkező egyéni különbségeket. Másrészt, ha kovariálós tényezőként kivontuk a SES hatását, az iskolai végzettség önmagában is magyarázta a komponensek nagy részét. A politikai kompetencia médiahasználati faktora esetében $R^2 = 0,046$ előtte, $R^2 = 0,044$ utána, az észlelt politikai kompetencia esetében $R^2 = 0,21$, szemben az $R^2 = 0,19$ -cel. Erős a modell magyarázó hatása az észlelt politikai kompetencia esetében ($R^2 = 0,21$).¹

¹ Szignifikáns, de gyenge bejósoló ereje van a politikai érdeklődésre ($R^2 = 0,072$), a politikai kompetencia médiahasználati faktorára ($R^2 = 0,044$), a politikai bizalom 3. faktorára ($R^2 = 0,026$), a politikai kompetencia aktivitásfaktorára ($R^2 = 0,022$), a politikai részvételre ($R^2 = 0,016$).

Következtetések

Az eredményeink alátámasztják az oktatás pozitív hatását a politikai jártasság szintjének meghatározásában. A komponensek külön elemzésében szignifikáns különbséget mutattak az iskolai végzettség szerinti csoportok: a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők szignifikánsan érdeklődőbbek, aktívabbak, politikai kompetenciájuk mértéke magasabb, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűekének. A modell elemzése pedig azt támasztotta alá, hogy az iskolai végzettség alapvetően meghatározza a politikai jártasságot: elsősorban az észlelt politikai kompetenciával mutat erős kapcsolatot, de szignifikáns a kapcsolat a többi komponens nagy részével (a politikai érdeklődéssel, politikai kompetenciával, politikai részvétellel, a politikai bizalom harmadik faktorával). A család szocioökonómiai státuszának nem nagy a magyarázó ereje a modellben, melynek okait további kutatásban kell feltárni.

Általános tanulságként megfogalmazható, hogy a politikai jártasság, civil kompetenciák vizsgálatának nemzetközi tapasztalatai hazai mintán is igazolódni látszanak. Másodelemzésünkben is operacionalizálni tudtuk ezeket a fogalmakat a politikai részvétel és a médiahasználat, valamint az észlelt politikai jártasság változóival. Ez utóbbi változó színesíti is a más vizsgálatok által kialakított képet, mert a jártasságnak független személy általi megítélését hozza be. Sajnos a rendelkezésünkre álló adatok alapján egy másik fontos tényezőt, a politikai tudás szintjét, a ténybeli ismereteket nem tudtuk vizsgálni. E tekintetben jelen vizsgálat eredményei mindenképpen kiegészítendők. A felhasználható kérdések korlátozott voltáért nagymértékben kárpótolt viszont a válaszadók széles köre. Az Ifjúság2008 adatbázisán lehetővé vált, hogy egyetlen fiatal felnőtt kohorszt (a 2008-ban 25–29 évesekét) országos reprezentatív mintán vizsgáljunk. Ezen a nagy mintán valóban vizsgálhatóvá vált az iskolai tanulmányok önmagában vett hatása is. Az eredmények e tekintetben biztatóak, hiszen jelentős hatása van a szocioökonómiai meghatározottságtól függetlenül is a tanulmányoknak egy olyan általános képességtérületen, amilyen a politikai jártasságé, civil kompetenciáké. Bár a közoktatásban meghatározottak az elsajátítandó állampolgári ismeretkörök, kompetenciák, ezeken is túlmegy a felsőoktatásban mérhető hatás, ahol hasonló általános képzés nincsen. A felsőfokú tanulmányok nem specifikus hatását az „értelmiséggé válásban” mindazonáltal tovább szükséges vizsgálni, hogy a komponenseit és hatásmechanizmusait teljesebben feltárhassuk.

Hivatkozások

- Angelusz R. (1983): *Kommunikáló társadalom*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Bakker, T. P., de Vreese, C. H. (2011): Good News for the Future? Young People, Internet Use, and Political Participation. *Communication Research*, Vol. 38. No. 4. 451–470.
- Berinsky, A. J., Lenz, G. S. (2011): Education and Political Participation: Exploring the Causal Link. *Political Behavior*, 33. 357–373.
- Bobek, D. et al. (2009): Cognitive, emotional, and behavioral components of civic action: Towards an integrated measure of civic engagement. *Journal of Applied Developmental Psychology*, Vol. 30. Issue 5. 615–627.

- Burden, B. C. (2009): The dynamic effects of education on voter turnout. *Electoral Studies*, 28. 540–549.
- Condor, S., Gibbson, S. (2007): 'Everybody's Entitled to Their Own Opinion': Ideological Dilemmas of Liberal Individualism and Active Citizenship. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17. 115–140.
- Dee, T. S. (2004): Are there civic returns to education? *Journal of Public Economics*, 88. 1697–1720.
- Delli Carpini, M. X., Keeter, S. (1996): *What Americans Know About Politics and Why It Matters?* Yale University Press.
- Elcherth, G., Doise, W. (2011): On the Knowledge of Politics and the Politics of Knowledge: How a Social Representations Approach Helps Us rethink the Subject of Political Psychology. *Political Psychology*, Vol. 32. No. 5. 729–758.
- Esser, F., de Vreese, C. H. (2007): Comparing Young Voters' Political Engagement in the United States and Europe. *American Behavioral Scientist*, Vol. 50. No. 9. 1195–1213.
- Fiske, S., Lau, R.R., Smith, R. A. (1990): On the Varieties and Utilities of Political Expertise. *Social Cognition*, Vol. 8. No. 1. 31–48.
- Galston, W. A. (2001): Political Knowledge, Political Engagement, and Civic Education. *Annual Review of Political Science*, 4. 217–34.
- Goren, P. (2000): Political Expertise and Principled Political Thought. *Political Research Quarterly*, Vol. 53. No. 1. 117–136.
- Goren, P. (1997): Political Expertise and Issue Voting in Presidential Elections. *Political Research Quarterly*, Vol. 50. No. 2. 387–412.
- Grönlund, K., Milner, H. (2006): The Determinants of Political Knowledge in Comparative Perspective. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 29. No. 4. 386–407.
- Highton, B. (2009): Revisiting the Relationship between Educational Attainment and Political Sophistication. *The Journal of Politics*, Vol. 71. No. 4. 1564–1576.
- Hillygus, D. S. (2005): The Missing Link: Exploring the Relationship Between Higher Education and Political Engagement. *Political Behavior*, Vol. 27. No. 1. 25–47.
- Iyengar, S. et al. (2009): „Dark Areas of Ignorance” Revisited. Comparing International Affairs Knowledge in Switzerland and the United States. *Communication Research*, Vol. 36. No. 3. 341–358.
- Janmaat, J. G. (2011): Ability grouping, segregation and civic competences among adolescents. *International Sociology*, Vol. 26. No. 4. 455–482.
- Jennings, M. K. (1996): Political knowledge over time and across generations. *Public Opinion Quarterly*, Vol. 60. 228–252.
- Jerit, J. (2009): Understanding the Knowledge Gap: the Role of Experts and Journalists. *The Journal of Politics*, Vol. 71. No. 2. 442–456.
- Kam, C. D., Palmer, C. L. (2008): Reconsidering the Effects of Education on Political Participation. *Journal of Politics*, 70(3). 612–31.
- Milligan, K. et al. (2004): Does education improve citizenship? Evidence from the United States and the United Kingdom. *Journal of Public Economics*, 88. 1667–1695.
- Morris, J. S., Forgette, R. (2007): News Gazers, Television News, Political Knowledge, and Engagement. *Press/Politics*, 12(1). 91–107.

- Moy, P. et al. (2005): Knowledge or Trust? Investigating Linkages Between Media Reliance and Participation. *Communication Research*, Vol. 32. No. 1. 59–86.
- Prior, M. (2005): News vs. Entertainment: How Increasing Media Choice Widens Gaps in Political Knowledge and Turnout. *American Journal of Political Science*, Vol. 49. No. 3. 577–592.
- Quintelier, E. (2008): Who is Politically Active: The Athlete, the Scout Member of the Environmental Activist? *Acta Sociologica*, Vol. 51(4). 355–370.
- Schoon, I. et al. (2010): Social status, cognitive ability, and educational attainment as predictors of liberal social attitudes and political trust. *Intelligence*, 38. 144–150.
- Settle, J. E., Bond, R., Levitt, J. (2011): The Social Origins of Adult Political Behavior. *American Politics Research*, 39(2). 239–263.
- Tenn, S. (2007): The Effect of Education on Voter Turnout. *Political Analysis*, 15(4). 446–64.
- Williams, G., Filippakou, O. (2010): Higher Education and UK elite formation in the twentieth century. *High Educ.*, 59. 1–20.
- Zaller, J. (1990): Political awareness, elite opinion leadership, and the mass survey response. *Social Cognition*, Vol. 8. No. 1. 125–153.